

نمایش عروسکی آبی ویتنام

مریم شهیدی

اندونزی در تئاتر عروسکی سایه و ژاپن در تئاتر عروسکی "بونراکو" با پوشش‌های سیاه عروسک‌گردانش مطرح است. اروپا را با عروسک‌های پر جنب و جوش "پانچ و جودی" می‌شناسند و در آمریکا "جیم هانسن"، "کرمیت" قورباغه همین‌طور میس "پگی" و بقیه اعضا گروه ماپت‌های دیوانه را خلق می‌کند. اما نمایش عروسکی ویتنام از تاریخچه‌ای کهن، متنوع و غیرقابل قیاس با انواع دیگر نمایش عروسکی در جهان برخوردار است. در ویتنام عروسک‌ها می‌توانند سرهای یکدیگر را قطع کنند.

نمایش عروسکی آبی ویتنام در این مدت تحولات زیادی را پشت سر گذاشته است و برای آشنایی با تاریخ ۸۰۰ ساله این شکل هنر نمایش، هیچ کتابی را برتر از نمایش عروسکی آبی سنتی ویتنام نمی‌یابید.

انتشارات "جیوی" Gioi در هانوی چاپ دوم این کتاب را به نویسندگی "ناگویان‌های هونگ" (Nguyen Huy Hong) و "ترن ترانگ چینه" (Tran Trung Chinh) در سال ۱۹۹۶ در ۷۹ صفحه به انجام رسانده است. این کتاب پر از عکس‌های رنگی درباره نمایش عروسکی آبی است. نویسندگان به مطالب مهمی درباره زیربنای این نمایش، رشد و تحول شخصیت‌های این نمایش و خطوط قصه در آن اشاره کرده‌اند. برحسب نظر نویسندگان این نوشته‌ها مدخل خوبی برای آشنایی دیگر ملیت‌ها با تاریخچه نمایش عروسکی آبی ویتنام، ریشه‌ها و نقش آن در جامعه سنتی ویتنام بوده، به اندازه قصه‌ها، زبان و ترانه‌های مردمی که از سرگرمی‌های محلی سربر می‌آورند ارزشمند هستند.

نمایش عروسکی آبی^۲ در محل دلتای رودخانه قرمز در ویتنام شمالی پدید آمد. بسیاری از شهرها و روستاها در این منطقه حوضچه‌های عمومی دارند و در این فضاها عمومی بود که اولین بار نمایش عروسکی آبی در قرن ۱۱ بعد از میلاد شکل گرفت. سپس از آن زمان در سراسر کشور گسترش یافته، از شکل فولکلوریک به یک فرم هنری مشخص تبدیل گشت.

صحنه ساده تئاتر از: چوب؛ بامبو و پارچه ساخته شد و از نظر ساختاری فرم منسجمی پیدا کرد. برخی از این صحنه‌ها به علت ساختمان محکم‌شان تا به امروز باقی مانده‌اند. نمایش عروسکی آبی ویتنام هنوز از تصاویر و جزئیات معماری دو طرح بسیار قدیمی صحنه‌های اجراهای عروسکی استفاده می‌کند: تی پاگودا (Thay Pagoda) (تاریخ‌گذاری شده توسط لی دانستی^۳ (Le Dynasty) (۱۷۰۸-۱۵۳۳) و صحنه "دانگ تمپل" (Dong Temple) - به تاریخ ۱۷۷۵ - . عروسک‌گردانان از چوب انجیر عروسک‌ها را می‌تراشند و آنها را با رزین و لاک الکل ضد آب می‌کنند. (به دلیل سبکی این چوب) عروسک‌ها بین ۳۰ تا ۱۰۰ سانتی متر طول و ۱ تا ۵ کیلوگرم وزن دارند. در طول اجراها عروسک‌گردانان با استفاده از میله‌ها و نخ‌هایی که در زیر آب مخفی شده‌اند عروسک‌ها را هدایت می‌کنند. این مکانیسم پشت صحنه قرار می‌گیرد تا عروسک‌گردانانی که در آب ایستاده‌اند مخفی شوند. در این روش عروسک‌گردانی با شیوه‌های ماریونت که از بالا هدایت می‌شوند و عروسک‌های دستکشی که از پایین کنترل می‌شوند متفاوت است. مدت‌های زیادی است که گروهی از صنعتگران و سازندگان صنایع دستی و عروسک‌سازان در قالب یک انجمن به هم ملحق می‌شوند. این انجمن‌ها تمایل دارند که با نام خانوادگی اعضای خوانده شوند مثل انجمن "راج و تی‌نگویا" (Rach and Tay Ngoai Guilds) که کتاب لیستی از نام همه این انجمن‌ها را فراهم آورده است و درباره چگونگی عضویت در این سازمان شرح داده است که شخص باید آراسته و پاکیزه لباس بپوشد. سپس شخص باید شراب برنج، برگ پیچیده شده تنبول و دانه‌های درخت فوفل را در محراب مؤسس انجمن بگذارد. اگر با ملحق شدن او موافقت شد عضو جدید باید معجون قرمز رنگی را که سمبلی است از خون بشری، بنوشد و قسم یاد کند که اسرار انجمن را فاش نخواهد ساخت. در صورت کوتاهی شخص، اعتباری را که پدر از زندگی دریافت و به سه نسل بعد از خود منتقل می‌کند از دست می‌رود.

نمایش عروسکی آبی ویتنام^۴ همچنین مختصری از روش-های اجراهای نمایش عروسکی آبی را توضیح می‌دهد. شخصیت‌ها می‌توانند حماسی اسطوره‌ای یا افسانه‌ای باشند اما معمولاً آنها نمایشگر اشخاص عادی هستند که در زمان-های گذشته در حصار بامبوهای غول پیکر زندگی می‌کردند. طرح قصه که بر توانایی عروسک‌ها در ایجاد حرکات جنگی تکیه می‌کند موجبات هیجان‌انگیزتر شدن ماجرا را فراهم می-

آورد. عمومی‌ترین این طرح‌ها براساس امکان جداسازی سر از تن عروسک‌هاست. به عنوان مثال در صحنه‌ای با عنوان احساسات درخت‌های موز^۵ شخصیتی با نام "لیوسنگ" (Lieu Thang) ظاهراً سرش را از دست می‌دهد. در تصویری از تئاتر کلاسیک "سان هو" (Son Hau) سر کنک

لین تا (Khuong Linh Ta) را می‌بینیم که در رودخانه شناور است. اما واکنش او چنین است: می‌خواهد سر خود را از آب بگیرد و از صحنه خارج شود. لحظه‌های اوج ماجرا زمان آتش‌بازی هاست از جمله "فاو ریت" (Phao rit) ترسناک وقتی که مثل اردک به زیر آب می‌رود آتش را به پا می‌کند. در طی این آتش‌بازی که توسط مواد محترقه ایجاد می‌شود، صداهای دیگری مانند طبل، سنج، ناقوس و زنگ‌ها با فریادهای تماشاگران مشتاق همراه می‌شود.

تاریخچه عروسک‌های آبی (mua roi nuoc)

هنر نمایش عروسکی آبی یا "موا روی نوک" (mua roi nuoc) در قرن یازدهم در دلتای رودخانه سرخ در منطقه ویتنام شمالی شکل گرفت. کشاورزان در هنگام جشنواره‌ها و مراسم سنتی درو محصول، این شکل منحصر به فرد هنری را ایجاد کردند. سال‌ها بعد روستاهای دیگر با ایجاد عروسک‌های خاص خودشان از آنها برای نشانه و علامت در جنگ‌ها و رویدادها استفاده کردند.

در آغاز نمایش عروسکی در صحنه‌هایی که بر روی استخرها قرار داشت اجرا می‌شد. سیم‌هایی بسیار محکم بین میله‌های چوبی و بیش از ۲۰۰ صحنه نمایش مربوط به زندگی روستایی عادی و یا ماجراهای افسانه‌ای کشیده می‌شد. اما امروزه معمولاً یک نمایش در ۲۵ صحنه جمع می‌شود. بعضی از این صحنه‌ها دائمی هستند، اما بیشتر آنها از دیواره‌های چوبی یا بامبویی به شکل یک معبد ساخته می‌شوند تا در فرصتی مناسب مورد استفاده قرار بگیرند. عروسک‌ها از چوب ساخته می‌شوند و معمولاً ۱۶ اینچ طول دارند اما می‌توانند بلندتر از ۳ پا هم باشند. آنها از دو قسمت تشکیل شده‌اند: بدن که بر روی آب دیده می‌شود و پایین تنه که در زیر آب قرار دارد. سر و بازوها معمولاً قابل حرکت هستند و گاهی با لباس پوشانده می‌شوند. نخ‌ها یا ریسمان‌ها برای قسمت‌های مختلف بدن عروسک استفاده می‌شوند که می‌تواند از چیزهای زیادی حتی از موی به هم تابانده شده و موم‌زده نیز استفاده شود. عروسک‌ها پس از آنکه با رنگ‌های گیاهی نقاشی شدند با لایه‌ای از لاک الکل پوشانده می‌شوند.

نمایش عروسکی آبی ویتنام

سه روش برای حرکت دادن عروسک‌ها وجود دارد. بعضی از آنها به یک میله بلند بامبویی وصل هستند و توسط شخصی که در پشت دیواری از چوب خیزران و در آب ایستاده غوطه‌ور می‌شوند. عروسک‌های بزرگ‌تر معمولاً به یک صفحه چوبی گرد وصل هستند تا به راحتی بر روی آب شناور شوند برخی از آنها از هر دو روش استفاده می‌کنند و ممکن است توسط یک راهیاب هدایت شوند.

شیوه هدایت عروسک‌ها یک تخصص موروثی است که معمولاً به صورت راز، در دل آنها باقی می‌ماند. این کار به مهارت زیادی نیاز دارد اما از آنجا که دست عروسک‌گردانان در زیر آب عروسک‌ها را هدایت می‌کنند به آسانی از دید تماشاگران مخفی می‌شود.

بیش از سه میله به شکل پل برای نگاه داشتن عروسک‌ها استفاده می‌شود. این پل‌ها به وسط

میله‌ها و میله‌های دیگر اتصال می‌یابد تا آنها را هدایت و نگاهداری کند. در یک مکانیزم ساده میله - نخ برای شناور شدن، عروسک به انتهای یک میله بامبویی وصل می‌شود که ۱۲ تا ۱۵ پا طول دارد. انگشتان عروسک گردان‌ها برای ایجاد فیگور در عروسک‌ها نخ‌ها را به حرکت درمی‌آورند. یک عروسک برای اینکه حرکات پیچیده‌ای را نشان دهد به هدایت همزمان تعداد زیادی عروسک گردان نیاز دارد. اما پاهای بی حرکت هستند.

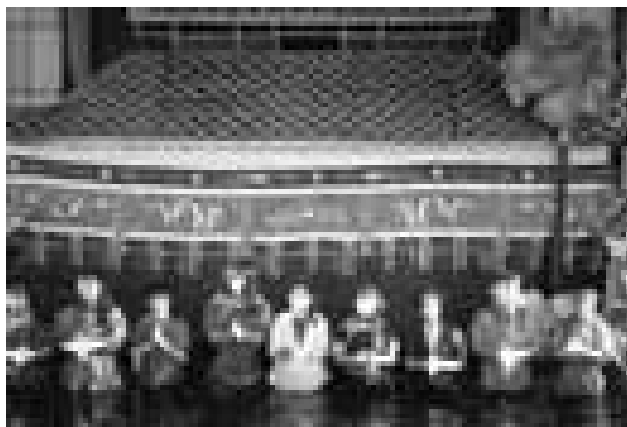
در حالی که سایر عروسک گردانان در حال هدایت عروسک‌ها بر صحنه هستند، عروسک‌های دیگر در پشت صحنه بر روی محلی که برای آنها تعبیه شده قرار می‌گیرند. اگرچه که حوضچه‌های طبیعی جایشان را با حوضچه‌هایی قابل حمل که بیش از ۹ پا عمق دارند عوض کرده‌اند اما تکنیک کار از زمان خلق چنین عروسک‌هایی تغییری نکرده است. صحنه دقیقاً مستطیل است و در سه ناحیه شکستگی دارد.

عروسک‌ها در طبقه بالا در دو گوشه نگاهداری می‌شوند و نوازندگان از گوشه دیگر می‌نوازند. بخش سحرآمیز آن قسمت وسط است که زیر سطح آب است و عروسک گردانان در عمق آب ایستاده‌اند. یک دیواره از خیزران آنها را از دید مخفی می‌کند. اما آنها می‌توانند صحنه و تماشاگران را ببینند.

آب در فرهنگ ویتنامی نقشی اساسی را بازی می‌کند. کلمه آب "نوک" (nuoc) به معنی کشور یا ملت است. عروسک‌ها با صدای امواج که نقش مهمی را بازی می‌کند، به جلو و عقب می‌روند. آب باید همچون دریاچه‌ها کمی گل آلود باشد و وسایل مکانیکی از عهده چنین کاری برای تیره ساختن آب برمی‌آیند. آب در یک حرکت دائمی و ثابت است و هر نوع موجی را که به طور متناوب از سوی عروسک‌ها، هنرمندان و نسیم ایجاد می‌شود، می‌گیرد و باز پس می‌دهد.

مردمی که اجراهای آبی را دیده‌اند اغلب موسیقی را در طول اجراها به خاطر می‌آورند. در هنگام شروع نمایش ضربات طبل سریع و سریع‌تر می‌شود. نوازندگان طبل‌ها و ناقوس‌ها و خوانندگان ترانه‌ها و آوازاها به جان بخشی قصه کمک می‌کنند و همراه آلات ضربی با حرکات عروسک‌ها به حفظ ریتم نمایش کمک می‌کند. موسیقی اغلب آغازکننده نمایش است اما هیچ اجرایی بدون آتش‌بازی که محرک و هیجان‌انگیز است کامل نیست.

در گذشته عروسک گردانان، روستایی بودند و به یک صنف تعلق داشتند. از آن گذشته اجازه ورود به صنف بسیار انتخابی و وابسته به سرپرست گروه یا (ong trum) بود. (مسئول همه امور نمایش از جمله سرمایه‌گذاری اجراها، چرا که نمایش‌ها مجانی اجرا می‌شدند). امروزه نمایشگران عروسکی در (Central Troupe) به صورت

حرفه‌ای مشغول به کار هستند و از سرپرست این مرکز عروسکی که یک آژانس دولتی است به صورت ماهیانه حقوق دریافت می‌کنند آنها برای اجراهای خارج از کشور نیز حقوق و دستمزد می‌گیرند.

فصلنامه هنر - شماره شصت و شش

صحنه‌های تئاتر عروسکی "تنگ لانگ" (Thang Long Puppet Troupe)

صحنه‌های نمایش عروسکی آبی، بسیار کوتاه بوده معمولاً بین یک تا هفت دقیقه به طول می‌انجامد. هر آنچه که بر صحنه خلق می‌شود، عمل یا وجهه مشخصی از زندگی سنتی است که به آئین ویتنام بسیار وابسته است. صحنه بر روی حوضچه‌ای گشایش می‌یابد که به شکل "پاگودا" (معبد) ساخته شده است. در سمت راست صحنه نیز سکوی محل نوازندگان قرار گرفته است.

۱۸ صحنه این نمایش

۱. برافراشتن پرچم جشن به علامت شروع نمایش.
۲. معرفی چو تو (Chu Teu) یا راوی، او سرپرست این مراسم است. جوان، ساده، گستاخ و بی‌پروا بوده و با نوازندگان و تماشاگران شوخی می‌کند.
۳. رقص اژدها؛ چهار اژدها برای خوشامدگویی به حضار بر روی آب می‌رقصند. افسانه‌ها بر این باورند که مردم ویتنام از پیوند میان اژدها و پری به وجود آمده‌اند. آنها موجوداتی قدرتمند، خردمند و خیراندیش بودند.
۴. نوازنده فلوت بامبو. یک ترانه فولکلوریک چنین می‌گوید: «چه کسی گفته که بوفالوها زندگی را سخت می‌کنند؟ اجازه بدهید با شما درباره کشتزار برنج، حصار سبز زمردین بامبوها به دور روستاها و صدای فلوت از پشت بوفالوها بگویم». این ترانه یاد آور خاطره‌های مشترک تماشاگران است.
۵. کشاورزی: عروسک‌ها زندگی دشوار کشاورزان را به تصویر درمی‌آورند. مثل زراعت کردن، کاشت برنج، آبیاری کردن زمین با سطل، ۸۰ درصد ویتنامی‌ها در مناطق روستایی زندگی می‌کنند.
۶. شکار قورباغه برای تکمیل برنامه غذایی و فروش آن به سوپر مارکت‌های شهر. آنها این غذا را به عنوان یک غذای خوشمزه می‌شناسند.
۷. پرورش مرغابی و شکار روباه در دلتای اصلی منطقه کاشت برنج و استخرهایی که به صورت طبیعی در محل سکونت مرغابی‌ها پدید آمده است. در این شرایط آنها باید همیشه

نمایش عروسکی آبی ویتنام

- هوشیار باشند تا از دست روباه‌های حيله‌گر در امان بمانند.
۸. ماهیگیری: به دلیل وجود خط ساحلی، استخرها، دریاچه‌ها و رودخانه‌ها ماهی یکی از مهم‌ترین و فراوان‌ترین قسمت‌های جیره غذایی مردم ویتنام به شمار می‌آید. بچه‌ها و بزرگ‌ترها، با روش‌های مختلفی مثل: تور، سبد و چوب ماهیگیری می‌کنند.
۹. بازگشت فاتحانه عالم: امتحانات هر سه سال یکبار برای انتخاب "مندرن‌ها" (mandarins) در پایتخت برگزار می‌شود تعیین درجه در همه سطوح مقامات انجام می‌گیرد. سپس کسانی که درجه گرفته‌اند در حالیکه سرود پیروزی سر می‌دهند، با لباس‌های زیبا در مراسم تشریفاتی با آوای شیپورها، پرچم‌ها، کالسکه‌ها و هدایا به سمت روستاهای خود راهپیمایی می‌کنند.
۱۰. رقص شیرها: عروسک‌ها در آب می‌رقصند و موجب تفریح و شادی می‌شوند.
۱۱. رقص سیم‌غ: اظهار عشق یک سیم‌غ نر و یک سیم‌غ ماده نمایشی سمبلیک همراه با آئین

مذهبی است. عشق آنها باشکوه و صادقانه است.

۱۲. مسابقات اسب سواری: در یک مسابقه در حالی که دو اسب در مسیر مسابقه چهار نعل می‌روند دو جوان با لباس‌های زیبای اسب‌سواری از گوشه زمین آنها را می‌پایند. ناگهان بر روی اسب‌ها می‌پرند و با تازیانه آنها را وادار می‌کنند که تند بتازند. آنها در هر دو مهارت پریدن بر پشت اسب و هم در پایین آمدن از پشت اسب با هم رقابت می‌کنند.

۱۳. پادشاه لی لو آ (Le Loa) و لاک‌پشت یا افسانه بازگشت شمشیر لی لو آ به دریاچه. در جریان قیام علیه چین که مدت ده سال طول کشید لی لو آ رهبر این قیام از شمشیر سحرآمیزی که یک لاک‌پشت به او داده بود کمک بسیار گرفت. بعد از اینکه او در سال ۱۴۲۸ به پادشاهی رسید، روزی بر قایقی در دریاچه سوار بود که لاک‌پشت غول پیکر بر او ظاهر شد و از وی خواست که شمشیر جادویی را به او برگرداند. از آن پس دریاچه با نام هوآن کیم (Hoan Kim) (شمشیر بازگشته) نامیده شد. «شمشیر افسانه‌ای پیش از این به من کمک کرد. ده‌ها هزار تن از نیروهای دشمن را از بین برد. حالا در زمان صلح شمشیر افسانه‌ای به صاحب اصلی اش باز می‌گردد و این دریاچه یادآور هوآن کیم است.»

۱۴. بازی بچه‌ها در آب: آب در ویتنام عامل بقای زندگی است و به همین ترتیب محل بازی بچه‌هاست.

۱۵. مسابقات قایقرانی: مسابقه قایقرانی آغاز می‌شود و رقابت عظیمی اتفاق می‌افتد.

۱۶. بازی تک شاخ و توپ: دو تک شاخ توپی را به جلو و پشت پرتاب می‌کنند. همچون تمرینات ورزش‌های رزمی آکروباستیک.

۱۷. رقص آتش: طبق افسانه‌های ویتنامی در ۲۸۰۰ سال قبل از میلاد پادشاه لک لانگ (Long Lac)، با آئو کو (Au Co) ازدواج کرد. آنها صاحب ۱۰۰ پسر شدند. بعد از مدتی به همسرش گفت: من از یک اژدها به وجود آمدم و اجداد تو پری بودند ادامه زندگی بیش از این ممکن نیست. چرا تو ۵۰ پسر ما را به کوه نمی‌بری و من ۵۰ پسر دیگر را به دریا؟ ملکه لک لانگ بزرگ‌ترین پسرش را پادشاه قلمرو جدیدش کرد و پادشاه جدید بر خود نام هانگ وانگ (Vuong Hung) را نهاد و این آغاز پادشاهی جدید ویتنام بود.

۱۸. رقص چهار حیوان افسانه‌ای: نگهبانان معبد که از قدرت مافوق برخوردارند. (اژدها، تک شاخ، لاک‌پشت و سیمرغ) رقص انتهای نمایش را برعهده دارند.

اکنون چهار گروه نمایش عروسکی آبی در ویتنام در هانوی فعالیت می‌کنند، که معروف‌ترین آنها تنگ لانگ است. این گروه جهت فراهم کردن زمینه آشنایی بیشتر دیگران با رسوم و آیین‌های مردم ویتنام و آموزش این هنر در ۱۹۵۶ در هانوی تأسیس شد. متقاضیان طی ۶ سال این هنر را فرا می‌گیرند. ۳ سال اول در ساخت صحنه، حرکت، بازیگری و آوازخوانی تعلیم می‌بینند و تا پیش از آن اجازه اجرا ندارند.

پی‌نوشت:

۱. mandarins: مقامات عالی در ۹ رتبه امپراطوری.

